

besedilu *Novorevijaška pojmovanja države in nacije*. V teh tekstih aplicira razumevanje ideologije kot logičnega sistema: »/N/jena ključna formalna značilnost ni zmešnjava, temveč konsistentnost: izhajajoč iz začetne premise skonstruira takšno problemsko polje, da lahko razloži celotno realnost, seveda tako, kot se ji kaže« (str. 16). Ideologijo torej razume kot celosten in koherenten sistem, se pravi kot svetovni nazor, kar sili v razkrivanje njenih notranjih protislovij. Zato je pri tem tipu analize metodološki postopek razkrivanja slepih peg in nekonsistentnosti najbolj dosleden, saj je najbolj uporaben. Seveda se ta predmet analize jasno prepleta s prvim, saj je miselni horizont lahko orodje vladajočega razreda, kar Kovačič izpostavi pri analizi razizma v besedilu *Vključevanje v družbo, ideologija produktivnosti*.

Tretje razumevanje ideologije pa se analize loteva z nasprotnega konca: če sta prva dva pogleda običajno aplicirana na vladajoče razrede ali njihove ideologe, pa ta kot subjekte svoje analize jemlje ravno zatirane. Kot predmet analize jemlje specifično prakso ali idejo, ki učinkuje v raznolikih miselnih horizontih ali praktičnih konstelacijah, kot ideologijo pa razume operacijo premeščanja percepcije družbenih pojavov na neko imaginarno polje. Primer takšne analize je besedilo *Ideologija individualizacije*, ki opisuje učinke individualizacije na razredno solidarnost in mehanizme podrejanja izkoriščanju. Tako imamo opraviti s posamezno ideološko idejo (ki se seveda materializira v določene odnose in prakse), ki učinkuje kot nekakšna očala, skozi katera zatirani subjekti razumejo svoj odnos do sveta. Svet se zatiranim in izkoriščanim tako kaže kot ahistoričen, depolitiziran, predvsem pa kot iztrgan iz raznolikih družbenih silnic.

Ravno zaradi te predmetne zmede, ki izhaja iz same optike analize (kritika ideologije), se je težko znebiti občutka, da delo dosega meje razlagalne moči koncepta ideologije. Koncept je tako diskurzivno zaznamovan (na primer njegova raba v parlamentu) in apliciran na toliko različnih področij, predmetov in mehanizmov, da izgublja konciznost, ki jo je morda nekoč ponujal Napoleonu, ko je s tem terminom blatil nasprotnike. Zdi se, da Kovačičevo delo z aplikacijo »zmedenega« koncepta iz njega izvleče največ, kar nam lahko ponudi, s tem pa nakazuje, da je treba pomen pojma ideologija pretresti, ga očistiti in jasneje aplicirati. Mogoče bi ga bilo treba celo ukiniti?

Literatura

Davis, Angela (2012): *The Meaning of Freedom: And Other Difficult Dialogues*. San Francisco: City Lights Books.

Zdravko Mlinar

Rudi Rizman: Čas (brez) alternative: Sociološke in politološke refleksije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014. 611 strani (ISBN 978-961-235-714-6), 25 eur

Kot uvodno misel o svojem odnosu do Rizmanove knjige *Čas (brez) alternative* bi želel izpostaviti naslednje spoznanje: najbolj plodno komunikacijo med dvema akterjema (vzemimo med avtorjem in bralcem) je možno doseči tedaj, ko razkrivamo, da imata veliko skupnega, veliko podobnosti in hkrati tudi dosti različnega. Prav to se mi je potrjevalo ob branju te knjige, v kateri sem razkrival tako eno kot drugo. Enake ali podobne teme sva v marsičem pojasnjevala na raz-

lične načine, ne glede na to, ali so se najine razlage medsebojno dopolnjevale, potrjevale ali problematizirale.

Nasploh pa dobimo vtis, da avtor z lahkoto prehaja prek vseh tematskih, disciplinarnih, ideoloških, prostorskih in časovnih zamejitev, ko vključuje skoraj brezštevilne pojave, probleme in akterje – politike, filozofe, ekonomiste, sociologe in druge z vsega sveta. Na več kot 600 straneh predstavi 99 besedil, ki jih je napisal, tako da se z njimi obrača na širšo javnost. Moja predstavitev pa bo od tega delno odstopala; izpostavil bom predvsem neka temeljna vprašanja, in to na splošnejši ravni, zlasti v zvezi z globalizacijo.

Avtor nas je s svojo kozmopolitsko širino zavezal, da tudi njegovo delo poizkusimo umestiti v širši profesionalni in družbeni kontekst. Tako naj navedem, da je znani švedsko-ameriški sociolog Hans L. Zetterberg preučil, kako sociološko znanje prehaja v širšo javnost in v praktično rabo, ter pri tem nakazal pet različnih vlog sociologa:

1. sociolog kot odločevalec,
2. sociolog kot učitelj,
3. sociolog kot komentator in kritik,
4. sociolog kot raziskovalec za naročnike in
5. sociolog kot svetovalec.

Rizmanovo publicistično dejavnost, ki je predstavljena v knjigi Čas (brez) alternative, bi lahko umestili v tretjo kategorijo, ki je namenjena izobraženemu občinstvu (in torej ne prvenstveno študentom ali kolegom), v pričakovanju, da bo vplivala na javno mnenje in, končno, na politiko. Zetterberg kot zgledni primer navaja profesorja sociologije na Sorboni Raymonda Arona, katerega kolumno v listu Le Figaro so šteli za eno od najbolj vplivnih v Evropi.

Michael Burawoy predsednik Ameriške sociološke asociacije (ASA), pa je pritegnil veliko pozornosti s konceptom *javne sociologije*, ki se profesionalno obrača na politiko, kritično pa predvsem na občinstvo. Ne nazadnje pa se z vsem tem lahko vrnemo v čas 60. in 70. let minulega stoletja, ko sva npr. z Veljkom Rusom načenjala vprašanja o enotnosti nasprotij med profesionalizacijo in socializacijo.

S tem se ne odmikamo od današnje družbene krize, ki močno preokupira Rudija Rizmana in je v znatni meri tudi posledica dejstva, da politično odločanje ne vključuje družboslovnih spoznanj, kar se izraža tudi v dejstvu, da vse naše vlade delujejo brez jasne vizije in brez strategije družbenih sprememb v kontekstu globalizacije.

Avtorjeva temeljna preokupacija je kritika neoliberalizma, ki zamejuje regulativne vloge nacionalne države v kontekstu globalizacije. V njegovih spisih lahko razkrivamo evolucijo kritične misli od frontalnega zavračanja globalizacije pod imenom »antiglobalizacija« ali »deglobalizacija« k vprašanju »kakšna globalizacija«. Dobesedno je zapisal: »Pravo vprašanje se potemtakem ne glasi, ali je kdo za ali proti globalizaciji, marveč za kakšno globalizacijo se zavzema.« Ali še drugače: »V globalizacijo ne vodi ena sama pot!« Ob tem povzema izkušnje iz sveta, ki so opozorile na globalizacijo kot »roparsko«, »humano«, »zdržno«, »neoliberalistično«, lahko pa bi dodali še »socialistično«, ki jo nakazuje Lesly Sklair (London School of Economics) idr. Oprl se je na ideje socialnega foruma v Port Alegru, ki je najprej predstavljal sinonim za svetovno revolucijo, kasneje le za reforme. Pri tem avtor še ne pričakuje neposrednega dialoga med Davosom in Port Alegrom, vendar je prepričan, da bo za preoblikovanje globalizacije nujno minimalno sodelovanje.

Tako avtor v knjigi postoma razkriva prostor oz. domet možnega zavestnega vplivanja na globalizacijske procese, da bi zmanjšali neenakosti v svetu, in nakaže repertoar strategij nacionalnih politik do globalizacije kot npr.:

- anglosaški pristop (optimizira ekonomsko učinkovitost na račun socialne varnosti),
- »ekonomski patriotizem« (Francija),
- selektivno odpiranje do tujega kapitala (še v drugih državah).

Vse to pa zastavlja vprašanja tudi na splošni teoretični ravni. Avtor se hkrati s Karlom Popperjem vprašuje, »kako naj družba in posamezniki krmarijo med tiranijo determinizma in naključnostjo pojavov«. V zvezi s tem smo včasih razpravljali o vlogi »subjektivnega faktorja« v razvojnih spremembah. Pri tem se zdi, da se avtor, zlasti kadar se osredotoča na politično-politološka vprašanja, nagiba k bolj drastičnemu sklepanju, tako kot npr., da je »EU najbrž že dosegla svojo najvišjo točko« in da bo »njena moč v prihodnje pojemala« (str. 141), ali pa – kot naslov poglavja v njegovi knjigi – *Zaton Evropske unije*. Kasneje v knjigi najdemo tudi poglavje z naslovom *Od birokratske k demokratični legitimnosti EU*, v katerem dosežke EU ocenjuje bolj pozitivno. »V manj kakor petdesetih letih se je ozemeljsko razširila in pridobila ekonomsko in politično moč, o kakršnih so lahko rimski, britanski in francoski imperij Napoleona Bonaparta samo sanjali /.../ Takšno širjenje, ki je hkrati pomenilo tudi ‚poglabljanje‘ EU, je edinstven politični eksperiment v zgodovini v tem smislu, da ga nista spremljala prisila ali prelivanje krvi« (str. 203).

Institucionalno-politična sfera nasploh izraža večja nihanja kot pa preobrazba družbene strukture. To so nam pokazale že jugoslovanske izkušnje, ko je zaradi *prehitevanja prihajalo do zaostajanja*. Ob glavni pozornosti vsakokratnemu aktualnemu dogajanju pa je nevarno, da imamo pred očmi predvsem tisto, kar je najlažje spremeniti (najbolj manipulabilno, pravni predpisi), zapostavimo pa tisto, kar je dejansko bolj določujoče, a se spreminja v daljših časovnih obdobjih. Čeprav se avtor s svojimi politološkimi preokupacijami osredotoča na nacionalno – državno raven (ki je že močno »zasedena«, pravijo tudi *overtheorized*), lahko rečemo, da globalizacijo obravnava tudi večnivojsko. Kritično pa izpostavlja tudi različne oblike protekcionizma, nacionalizma in ksenofobije. Podobno kot je nakazal, da ne gre le za globalizacijo in antiglobalizacijo, bodo verjetno nadaljnje razprave bolj razjasnile tudi diferencirano obravnavanje regulacije in deregulacije kot pomembnih tem. Pri tem bo treba upoštevati interese kapitala, vprašanja družbene neenakosti, možnosti uveljavljanja ustvarjalne vloge posameznikov in skupin idr.

Širšo javnost bo pritegnilo bogastvo izkušenj ter pestrost in nazornost konkretnih primerov z vsega sveta, ki jih avtor predstavi kot zglede ali svarilo. Celotno knjigo pa preveva akcijsko-mobilizacijska nota za našo družbo in družboslovje; to pa je več kot le »izčrpen popis slepih ulic«, kar je o knjigi zapisal Zygmunt Bauman. Z novo paradigmo človekovih pravic v 21. stoletju Rizman poziva, da je treba, »opirajoč se na gibanja in ljudsko mobilizacijo od spodaj obuditi emancipatorski potencial in utopično energijo človekovih pravic, ki ju v njihovi bogati tradiciji ne manjka«.

Rizman s svojimi kolumnami svetovljansko, kritično in poznavalsko presega lahkotno, pavšalno splošnost. Po eni strani postavlja v ospredje množstvo konkretnih dogodkov, akterjev in situacij, kar bi lahko uvrščali med značilnosti ideografskih obravnjav. Hkrati so te implicitno ali eksplicitno predstavljene v širšem kontekstu temeljnih sprememb družbe kot celote, tako da se spopada z zamejeno miselnostjo o koncu zgodovine in o času brez alternativ. V tem smislu pa uveljavlja tudi značilno nomotetično sociološko razlago, ki jo lahko zaznajo le maloštevilnejši bralci.